

KOTORSKA PALA »OBRAĆENJA SV. PAVLA«

Kruno Prijatelj

UDK 75.046(451/459:497.16 KOTOR) »16«.929 ZANCHI A.
Izvorni znanstveni rad
Kruno Prijatelj
Filozofski fakultet, Zadar — OOUR Split

Rad obrađuje palu s prikazom »Obraćenja sv. Pavla« u crkvi »Koledata« (nekoć u crkvi sv. Pavla) u Kotoru donoseći u prvom dijelu podatke o slici, oltaru i donatoru Melhioru Tetta, a u drugom hipotetični prijedlog za njenu atribuciju istaknutom venecijanskom baroknom slikaru Antoniu Zanchiju (1631—1720) i dataciju u deveti decenij 17. stoljeća.

U crkvi Gospe, zvanj »Koledata« u Kotoru nalazi se oltarna pala »Obraćenja sv. Pavla«, koja je 1986. bila restaurirana u restauratorskoj radionici Regionalnog zavod za zaštitu spomenika kulture u Splitu od restauratora Stanka Alajbega. Time je ponovno vraćena, u okviru mogućnosti, svojoj originalnoj ljepoti.¹

Pala je naslikana s naglašenim kontrastima svjetla i sjene. Kompozicijom dominira konj sivkastobijele boje u punom pokretu s koga se ruši na zemlju postariji lik sv. Pavla. Svetac ima sijedosuivu bradu i čuperak kose na naboranom čelu, a golim rukama se oslanja o zemlju. Ima ljubičastoružičastu tkaninu oko vrata i hlače te boje, modru gornju odjeću, bogato nabrani tamnocrveni plašt koji se nazrijeva ispod ruke na leđima i ispod konja, te žutosmede kožnate čizme s ostrugama. Na gornjem dijelu slike lebdi u punom pokretu krilati andeo. Oblačnom pozadinom dominiraju okerasti tonovi.

Na donjem dijelu slike bio je danas nevidljivi natpis, koji je don Gracije Brajković ovako pokušao pročitati:

¹ Slika je već bila popravljena u vrijeme austro-ugarske monarhije, a nakon rata od restauratora Filipa Dobroševića. Nakon toga 1986. restaurator Stanko Alajbeg ponovno je izvršio kompletnu restauraciju, očistio je platno od u međuvremenu nastale prljavštine od čađi i vlage i izvršio rentoilage voštanom smjesom. Čišćenje je izvedeno kemijsko-mehaničkim sredstvima i veći broj fizičkih oštećenja kitiran je »karnauba« kitom, zatim je slika retuširana i lakirana damar-lakom te postavljena na novi slijepi okvir.

orgio Maggiore u Veneciji, ili još izravnije na slici »Sv. Petra oslobada andeo« u crkvama S. Stae u Veneciji i Trescore Balneario, i na nekim drugim njegovim djelima, pa je očito da se Diziani poveo za učiteljem.¹⁴

Upravo se u Dalmaciji na dvije Dizianijeve slike mogu evidentirati njegova elaboriranja istog lika. Na oltarnoj slici na kojoj je prikazana veća grupa svetaca i Vizitacija (Kaštel Gomilica, župna crkva)¹⁵ u pred-

Sv. Roko, Padova, privatna zbirka

njem planu na lijevoj strani je lik sv. Petra koji, doduše, ima drugačiji položaj od prikaza istog sveca u Poreču, ali je slikarski tretman identičan. Na slici »Svi Sveti« u župnoj crkvi sela Zlopolje usred Dalmatinske zagore,¹⁶ ekstatični i teatralni prikaz sv. Petra koji pun *pathosa* upire pogled prema nebu, još je jedna varijacija iste teme.

¹⁴ Za reprodukciju nav. slika usp. *J. Daniels*, Sebastiano Ricci, Milano 1976, fot. 2, 273, 274, 404.

¹⁵ *K. Prijatelj*, Pala Gaspara Dizianija u Kaštel Gomilici, Studije o umjetninama u Dalmaciji III, Zagreb 1975, 121—127, fot. 77.

¹⁶ *K. Prijatelj*, Dizianijeve pala Svih svetih u Zlopolju, Studije o umjetninama

Antonio Zanchi (?), Obraćenje sv. Pavla, Kotor, Koledata

Antonio Zanchi (?), Obraćenje sv. Pavla, Kotor, Koledata, detalj

*Scagli Fulmini il Tempo, e Voi sarete
Contra i colpi di lui riparo aperto,
E di tempore immortali al bell'inserto,
Frondi non seccherà l'onda di Lete.*

*Il Raggio di Virtù, ch'al Capo intorno
Emulo al Claro Dio splende felice,
Farà d'Eternitade il fasto adorno.*

*Inghirlandai con fregi Ascrei ben lice
Chi offre in Latte Legale in questo giorno
Per Ravvivar Astrea la poppa altrice.³*

³ C. Ivanovich, Poesie, Venezia 1675, str. 113.

Antonio Zanchi (?), Obraćenje sv. Pavla, Kotor, Koledata, detalj

Don N. Luković pak spominje da je 1685. bio podignut oltar Obraćenja sv. Pavla u crkvi dominikanskih trećoretkinja sv. Pavla u Kotoru, ispod čije menze je bilo položeno tijelo bl. Ozane brigom viteza Melhiora Tette. Kad je 1807. samostan sv. Pavla ukinut i pretvoren u skladište, iz crkve je taj oltar bio premješten u »Koledatu« zajedno s tijelom svetiце. Za tijelo bl. Ozane izradio je 1930. posrebnen sarkofag istaknuti hrvatski kipar Antun Augustinčić.⁴ Sarkofag je 1963. postavljen na glavni oltar, da bi opet bio vraćen na oltar sv. Pavla na kome se i danas nalazi. Godine 1989. su na toj istoj crkvi postavljene brončane vratnice našeg značajnog kipara Vaska Lipovca s prizorima iz svetičina života.

Zanimljivo je spomenuti da je spomenuti član obitelji Tetta Franjo Lovro 1655. godine bio naručio kod poznatog majstora mletačke škole Mateja Ponzonija—Pončuna, koji je bio napustio Dalmaciju u kojoj je

⁴ N. Luković, Blažena Ozana Kotorka, Kotor 1965, str. 81, 136.

dulje boravio i s kojom je bio usko vezan, palu »Sveci Antun Padovanski, Joasaf i Onofrije« za crkvu franjevacu konventualaca u Šibeniku, koja je već posjedovala tri ranije pale ovog umjetnika.⁵

Ako predemo na atributivni problem kotorske pale »Obračanje sv. Pavla«, očito je da ona — za razliku od nekih ranijih atribucija G. Dizianiju i G. B. Piazzetti — pripada po svom stilu djelima one skupine aktivnih slikara u Veneciji druge polovine 17. stoljeća zvanih »tenebrosi«, od kojih se ističu Giovanni Battista Langetti (1635—1676), rodом iz Genove (koji bi otpao s obzirom na raniji datum smrti), Johann Carl Loth (1632—1698) iz Bavarske, aktivan također u Veneciji, te Antonio Zanchi (1631—1720) rodом iz Este kod Padove. Sve njih karakterizira — iako svakoga sa specifičnim varijantama — izražena dramatika, naglašeni neokaravađovski naturalizam i naročito do ekstrema dovedeni kontrasti svjetla i sjene.

Iako u okviru hipoteze, čini mi se da bi najbliža istina bila atribucija Zanchiju s kojim nalazim najviše sličnosti u razigranoj dinamičnoj kompoziciji, u karakterističnim bljeskovima svjetla, osobito na konju i na sv. Pavlu koji odskaču na tamnoj pozadini, u kolorističkoj gami, u tipologiji i u specifičnom zamahu pri impostaciji likova u prostoru.

Tip sv. Pavla pokazuje očite srodnosti sa Zanchijevim likovima Darija na slici »Darijeva smrt« u Palazzo Albrizzi u Veneciji, Abrahama i starca na slici »Abraham poučava astrologiju Egipćane« u crkvi S. Maria del Giglio u Veneciji, nekih likova u poznatoj »Kugi u Veneciji 1630.« u Scuola di S. Rocco u Veneciji, pojedinim figurama trgovaca u »Izgonu trgovaca iz hrama« u Ateneo veneto.

Dominantan lik anđela na gornjem dijelu javlja se pak na kompoziciji »Mučenje sv. Danijela« u crkvi S. Giustina u Padovi i na »Zarukama Bogorodice« u S. Maria della Salute u Este.⁶

Ove se slike slažu i s datumom oltara sv. Pavla u Kotoru, t.j. prije 1690. kada započinje kod Zanchija uočljivi pad i zamor. To je doba kad je Zanchi još pod utjecajem Langettija u svojoj vrhunskoj fazi, i s pravom smatran najvećim venecijanskim slikarom svoga doba koji ostvaruje sugestivne plastično tretirane likove videne upravo s leđa i u padu na mračnom fondu s drhtavim i sočnim potezima kista, s nabranim tkaninama vrlo bliskim odjeći našeg sv. Pavla, a te su osobine izrazito uočljive i na kotorskoj pali, koja — čak bez obzira na ispravnost ovog hipotetičnog atributivnog prijedloga — ulazi u najljepše slike kasnog Seicenta na našoj obali.⁷

⁵ K. *Prijatelj*, Matej Ponzone Pončun, Split 1970, str. 114; K. *Prijatelj*, Studije o umjetninama u Dalmaciji IV, Zagreb 1983, str. 76—77.

⁶ A. *Riccoboni*, Antonio Zanchi e la pittura veneziana nel Seicento, Saggi e Memorie di storia dell'arte 5, ed. Fondazione Giorgio Cini, Firenze 1966, s l. 15, 22, 23, 30, 31, 32, 61, 93; P. *Zampetti*, Antonio Zanchi, Bergamo 1988, sl. str. 624, 448—450, 625, 452—460, 628—629, 466—470, 630—631, 491, 649, 679.

⁷ Fotografije kotorske slike su iz fototeke Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika kulture u Splitu (foto Živko Bačić).

Kruno Prijatelj

Nella chiesa chiamata S. Maria »Colleggiata« a Kotor (Cattaro) si trova su un altare barocco marmoreo una pala rappresentante S. Paolo che cade dal cavallo mentre nella parte superiore un'angelo volante è il messaggero della parola di Dio che converte l'apostolo alla fede di Cristo. Il dipinto è stato nel 1986 restaurato nella Soprintendenza regionale per la tutela dei monumenti di Split (Spalato) dal restauratore Stanko Alajbeg.

Dopo aver dato una dettagliata descrizione del dipinto, l'autore — specialmente grazie ai dati gentilmente comunicati dal canonico Gracija Brajković — pubblica l'iscrizione che si trovava sulla parte inferiore della tela (oggi illeggibile), che menziona Malchioro Tetta da Šibenik (Sebenico), prorettore dell'Università di Padova e dal 1674 nobile di Cattaro che fece — secondo il canonico Niko Luković — erigere nel 1685 l'altare sul quale si trova oggi il sarcofago col corpo della B. Osanna di Kotor. Questo altare era stato eretto per la chiesa di S. Paolo e dopo trasportato nella »Colleggiata« essendo questa chiesa soppressa ai tempi di Napoleone.

L'analisi stilistica chiaramente dimostra che il dipinto, opera di alta qualità, appartiene a uno dei pittori denominati »tenebrosi« dominanti a Venezia nella seconda metà del Seicento (G. B. Langetti, J. K. Loth, A. Zanchi). Una serie di analogie avvicina la pala specialmente a Antonio Zanchi, il più importante pittore veneziano del suo tempo, le cui tele sono dominate da forti contrasti di chiaroscuro, composizioni dinamiche e con personaggi in pieno movimento e una caratteristica gamma coloristica. Questi elementi si possono chiaramente individuare nella pala cattarina, così che l'autore conclude il suo studio coll'ipotetica attribuzione del dipinto al grande pittore da Este datandolo nel nono decennio del Seicento, cioè prima che incominciasse la fase di decadenza dello Zanchi.